

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

УДК 378.1:373.06

*Іван Кутняк, кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена надзвичайно актуальній проблемі, оскільки інноваційні процеси, які відбуваються в сучасному українському освітньому просторі, вимагають перегляду змісту й організації навчання, формування нових виховних орієнтирів для учнів початкової школи. У статті з'ясовано, що соціокультурна компетенція – це сукупність знань, умінь, навичок і здібностей особистості, які надають можливість спілкуватися українською мовою в різних ситуаціях відповідно до норм мовлення і поведінки, а також традицій культури.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, соціокультурні цінності, навчально-виховний процес, початкова школа, молодші школярі.

Літ. 7.

*Іван Кутняк, кандидат философских наук,
доцент кафедры педагогики и методики начального образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ СОВРЕМЕННОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена чрезвычайно актуальной проблеме, поскольку инновационные процессы, которые происходят в современном украинском образовательном пространстве, требуют пересмотра содержания и организации обучения, формирования новых воспитательных ориентиров для учеников начальной школы. В статье установлено, что социокультурная компетенция – это совокупность знаний, умений, навыков и способностей личности, которые предоставляют возможность общаться на украинском языке в различных ситуациях в соответствии с нормами речи и поведения, а также традиций культуры.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, социокультурные ценности, учебно-воспитательный процесс, начальная школа, младшие школьники.

*Ivan Kutnyak, Ph.D. (Philosophy),
Associate Professor of the Pedagogy and Methods of Primary Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL VALUES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE MODERN PRIMARY SCHOOL

The article is devoted to the extremely topical problem, since the innovative processes that take place in the modern Ukrainian educational space require the revision of the content and organization of education, the formation of new educational guidelines for students of elementary school. The article reveals that junior school age is important for the formation of socio-cultural values, which is explained by the age and the psychological characteristics of children of this age. It is established that the phenomenon of socio-cultural competence is inextricably linked with the process of formation of the individual, and the socialization in the modern society, the stereotypes and values change due to the transformation of society, the modern education should support and guide the young people to enrich their experience and experience of the future generation. Thanks to socialization, a person is involved into the social life, receives and changes the social status and social role. It was determined that the sociocultural content line involves the general cultural development of junior pupils and their preparation for life in the Ukrainian society and is realized through the educational goals of the lessons in elementary school. The author determines that the goals and objectives of socio-cultural education are achieved primarily through the deep and comprehensive acquisition of children by the content of education, which must embody the national and human values and is realized by the following main ways and values: the mother tongue; a history; regional studies; the national mythology; folklore; folk calendar; the national symbols; folk signs and beliefs; the family-household culture; national traditions, the customs and ordinances; national creativity, a folk game; the national education of junior pupils at the literary reading lessons.

Keywords: a sociocultural competence, sociocultural values, an educational process, an elementary school, the junior schoolchildren.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, які відбуваються в сучасному українському освітньому просторі, вимагають перегляду змісту й організації навчання, формування нових виховних орієнтирів для учнів початкової школи.

Початковим етапом соціалізації дитини вважається молодший шкільний вік. Тому цей період розвитку учнів на рівні школи вимагає особливої уваги педагогів. Адже з приходом дитини до школи уможливується цілеспрямований педагогічний вплив на її особистість. Важливого значення набуває визначення педагогічних умов, засобів, форм і методів, які є найбільш дієвими при формуванні соціокультурних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Створення та забезпечення педагогічних умов для формування соціокультурних цінностей особистості є одним із важливих завдань сучасної початкової школи. Це завдання можна реалізувати через соціокультурну змістову лінію, яка передбачає формування в учнів уявлення про світ, природу, суспільство, ознайомленню їх з основними культурними набутками народу України і людства в цілому, розвитку духовної сфери особистості, зокрема моральних переконань, відчуття прекрасного тощо.

До різних аспектів цієї проблеми зверталися мислителі (Сократ, Платон, Аристотель, Демокрит), корифеї філософської та педагогічної думки (Г. Гегель, І. Гербарт, Д. Дьюї, Я. Коменський, І. Кант), відомі педагоги (Б. Грінченко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), сучасні науковці (О. Варзацька, М. Вашуленко, О. Савченко).

Незважаючи на численність наукових досліджень з окресленої проблематики, варто наголосити, що у них практично відсутній комплексний аналіз проблеми формування соціокультурних цінностей в освітньому процесі учнів початкової школи.

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати педагогічні умови формування соціокультурних цінностей молодших школярів в освітньому процесі сучасної початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах формування в Україні суспільства, яке передбачає розбудову держави, особливо гостро постає потреба в становленні учня початкової школи як культурно-освіченої, творчої, високодуховної, особистості зі своїм сформованим світоглядом, з почуттям патріотизму.

Зазначимо, що соціокультурна змістова лінія передбачає загальнокультурний розвиток молодших школярів та підготовку їх до

життєдіяльності в українському соціумі і реалізується через виховні цілі уроків української мови шляхом використання текстів такої тематики (тематика текстів не розписана по класах, але передбачає її використання з урахуванням вікових особливостей і потреб учнів відповідного класу) [3, 50].

Основною проблемою, яка потребує особливої уваги на сучасному етапі розвитку є проблема соціокультурної компетентності як ціннісного аспекту життєдіяльності особистості молодшого школяра.

Зазначимо, що компетенція і компетентність – два різних поняття. Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини [7].

Призначення соціокультурної змістової лінії полягає у визначенні соціокультурної компетенції та формуванні соціокультурної компетентності учнів початкової школи.

Між тим, О.І. Жорнова виділяє соціокультурну компетентність і визначає її як здатність особистості забезпечувати самозміну засобами звичної активності, що проявляється як ефективний вплив на життєдіяльність інших громад, переосмислення, усвідомлення існування інших культурних значень раніше привласненого сенсу життєдіяльності [4, 93].

Педагог І.А. Закір'янова у свою чергу інтерпретує соціокультурну компетентність як інтегральну якість особистості, що дозволяє людині на основі відрефлексованої наявної системи знань визначити свої уподобання, на основі з яких можливо конструювати свою поведінку й відносини з партнерами по взаємодії, впливати на проблемні ситуації в системах відносин "Людина – людина", самореалізовуватись в конкретних культурно історичних умовах власної життєдіяльності [5].

Провідні педагоги зазначають, що соціокультурна компетенція – це сукупність знань, умінь, навичок і здібностей особистості, які надають можливість спілкуватися українською мовою в різних ситуаціях відповідно до норм мовлення і поведінки, а також традицій культури [1, 13].

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Можемо стверджувати, що формування соціокультурної компетентності в учнів початкової школи дозволяє розвинути таку особистість, яка здатна змінити не лише себе у суспільстві, а і суспільство у собі. Такі учні можуть застосовувати знання та навички для досягнення порозуміння між особами та групами, які є представниками різних соціумів, груп, віросповідань, також, здатні до відповідальності за особисту діяльність.

Вважаємо, що формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи нерозривно пов'язане з основними цілями освіти: практичної, розвиваючої та виховної. І виховна ціль початкової школи найбільш значуща, оскільки від вирішення цього завдання залежить формування в учнів початкової школи почуття патріотизму.

Зрозуміти суть соціокультурних цінностей неможливо без розуміння такого поняття, як "цінність".

Аналіз поняття "цінності" в філософських науках дає можливість стверджувати, що людська діяльність нерозривно пов'язана з функціонуванням культури і передбачає опанування і засвоєння особистістю її цінностей. У філософії "цінність" використовується як "поняття, що вказує на людське, соціальне і культурне значення певних об'єктів і явищ, відсилає до світу належного, цільового, змістових основ, Абсолюту" [7].

У широкому розумінні у ролі цінностей можуть виступати не тільки абстрактні ідеї, а й стабільно важливі для людини матеріальні блага. У вузькому розумінні цінності уособлюють, як правило, духовні ідеї, що вміщуються в поняттях, мають високий ступінь узагальнення і усвідомлюються особистістю в процесі засвоєння культурного досвіду людства. Система цінностей утверджує межі соціокультурної активності людини або іншого соціального об'єкта і є важливим регулятором діяльності людей у соціумі, фактором інтеграції соціальних систем різного рівня. Система цінностей подає модель, спосіб життя і функціонує у вигляді стереотипів поведінки [6, 12].

Основні цілі і завдання соціокультурного виховання досягаються насамперед через глибоке і всебічне оволодіння молодшими школярами змістом освіти. Важливо, щоб сучасний зміст освіти передбачав формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей. Для учнів початкової школи основними соціокультурними цінностями є: рідна мова; родовід; історія; краєзнавство; природа рідного краю; національна міфологія; фольклор; народний

календар; національна символіка; народні прикмети та вірування; родинно-побутова культура; національні традиції, звичаї і обряди; національна творчість, народна гра; національне виховання молодшого школяра на уроках літературного читання.

Важливе місце у процесі формування соціокультурних цінностей молодших школярів у практиці початкової школи належить засвоєнню основних закономірностей процесу виховання:

1) єдності виховання та самовиховання (правильно організоване виховання стимулює самовиховання, відкриває шляхи до вдосконалення особистості);

2) залежності ефективності роботи від міри активності вихованців; залежності результатів виховання від характеру спілкування вихованців із оточуючими людьми;

3) єдності і взаємозв'язку методів виховання і різних засобів виховання [1, 15].

Поняття "формування" має такі значення: надавати чому-небудь певної форми, вигляду тощо; виробляти в кому-небудь певні якості, риси характеру, надавати завершеності, визначеності.

У педагогіці терміном "формування" визначається такий процес розвитку особистості, який спрямований на те, щоб досягти її певного цілісного вигляду.

У практиці початкової школи можна використовувати такі методи формування соціокультурних цінностей молодших школярів:

- вербальні (бесіди, читання і обговорення творів, фільмів, роздуми, пояснення, аналіз проблемних ситуацій);

- ігрові (ігри-драматизації, ігри-театралізації, сюжетно-рольові ігри);

- чуттєво-емоційні (народна музика, пісня, поезія, ремесла, свята); *наочні* (демонстрація мульт- і кінофільмів);

- практичні (привчання, вправлення, творчі завдання, екскурсії);

- стимулювання (зацікавлення і заохочення дітей).

Можна виділити такі основні педагогічні умови формування соціокультурних цінностей: внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів початкової школи, відведення належного місця "спільно-взаємодіючій діяльності" як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізації взаємин у системах "учитель-учень", "учень-учень"; використання вчителем демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості.

У початкових класах соціальна і громадянська компетентності як ключові є міждисциплінарними

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

та інтегруються через усі освітні галузі і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, дотримання соціальних норм і правил.

У молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї; родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

Для ефективного формування соціокультурного виховання учнів початкових класів є: сприйняття учнями знань про культуру України; застосування вчителем на уроках та у позаурочний час емоційно-естетичного фону; створення ситуацій емоційного переживання учнями, орієнтація учнів на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних соціокультурних цінностей у родині та в школі. З цієї метою можна проводити виховні заходи у формі: зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій, майстер-класів за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів для воїнів.

Можна запропонувати учням виховні проекти: "Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо", "Я. Моя родина", "Моя маленька батьківщина"; тематичні виховні години, бесіди за темами: "Відомі українці", "Нашому роду немає переводу" і ін.

Позитивним моментом буде проведення конкурсів малюнків, оберегів, організація написання листів та малюнків.

Основну увагу у виховній роботі можна зосередити на засвоєння учнями народних традицій, сутності українських обрядів, народних свят, легенд, переказів, звичаїв та ін.

Психологи зазначають, що в учнів початкових класів домінує образне мислення. Тому найбільш характерними є такі форми роботи для формування соціокультурних цінностей: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

Педагогічні ігри можна й доцільно широко використовувати як метод навчання, виховання, формування в молодших школярів моральних почуттів. Будь-яка гра є засобом розвитку уваги, спостережливості, кмітливості. Збільшення розумового навантаження змушує замислитися над тим, як підтримати в учнів інтерес до матеріалу, що вивчається, їх активність протягом усього року. Важливу роль тут можуть відіграти дидактичні ігри з будь-якого предмету.

Проте, як показують спостереження й аналіз педагогічної літератури, донедавна гру використовували лише на заняттях гуртків, тематичних вечорах тощо, а можливості її застосування у навчальному процесі певною мірою недооцінювались.

В позакласній виховній роботі для формування соціокультурних цінностей пропонуємо використовувати різноманітні вправи: усні, письмові. Учнім буде цікаво вирішувати задачі, писати твори, малювати, конструювати, готувати художні виступи, розучувати вірші.

Навчально-пізнавальні вправи та завдання мають бути різноманітними, систематичними, змістовними, досить важкими. Від варіантності, труднощів, творчої насиченості вправ багато в чому залежать якість знань, розвиток учня, його інтерес до занять. Учитель може накопичувати вправи творчого характеру, створювати систему творчих, цікавих завдань по математиці, мові, праці, технічному моделюванню, малюванню і фізичній культурі.

Висновки. У педагогіці зазначається, що явище соціокультурної компетентності нерозривно пов'язане з формуванням особистості в сучасному суспільстві, де людина має можливість не тільки усвідомлювати себе у суспільстві, але й суспільство у собі, яке вона може прийняти або змінити. З указаного можна зробити висновок, що процес формування соціокультурної компетентності безпосередньо впливає на соціалізацію особистості, і на її подальший розвиток в сучасному суспільстві. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у розробці навчально-пізнавальних вправ та завдань для формування соціокультурних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галус О. М. Наукові підходи щодо професійної підготовки майбутніх педагогів у ступеневому вищому навчальному закладі / О. М. Галус // Збірник наукових праць НАДПС України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – № 54. – С. 13–17.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2. Дмитренко Т. О. *Методологічні основи соціальної педагогіки* / Т. О. Дмитренко, К. Яресько. – Х. : Крок, 2003. – 32 с.
3. Єгорова В. Фахова ключова компетентність як складова сучасних вимог до науково-педагогічних працівників / В. Єгорова // *Нова педагогічна думка*. – 2013. – № 3. – С. 47–50.
4. Жорнова О.І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання “слабких ланок” сучасного освітнього процесу / О. І. Жорна // *Вища освіта України*. – Додаток 3 (Т.3) 2006. – Тематичний випуск “Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору”. – С. 93 – 100.
5. Закір’янова І.А. *Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки* / І.А. Закір’янова // Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04; ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 22 с.
6. Малахова О. В. *Педагогічні умови соціалізації молодших школярів у стосунках з однокласниками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 “Соціальна педагогіка”* / О. В. Малахова. – Луганськ, 2007. – 22 с.
7. Пастир Ю. І. *Підготовка майбутнього вчителя до соціалізації молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”* / Ю. І. Пастир. – Черкаси, 2010. – 23 с.
- Khmelnytskyi Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Khmelnytskyi, no.54, pp.13–17. [in Ukrainian].
2. Dmytrenko, T. O. (2003). *Metodolohichni osnovy sotsialnoi pedahohiky* [Methodological foundations of social pedagogy]. Kyiv: Krok, 32 p. [in Ukrainian].
3. Iehorova, V. (2013). *Fakhova kliuchova kompetentnist yak skladova suchasnykh vymoh do naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv* [Scientific approaches to the training of future teachers at a graduate higher educational institution]. *Nova pedahohichna dumka*, no.3, pp.47–50. [in Ukrainian].
4. Zhornova, O.I. (2006). *Sotsiokulturna kompetentnist studentiv v konteksti omynannia “slabkykh lanok” suchasnoho osvitnoho protsesu* [Professional key competency as a component of modern requirements for scientific and pedagogical workers]. The thematic issue “The higher education in the context of integration into the European space”, pp. 93 – 100. [in Ukrainian].
5. Zakirianova, I.A. (2006). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti u maibutnykh vchyteliv inozemnoi movy v protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of sociocultural competence of future foreign language teachers in the process of training]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].
6. Malakhova, O. V. (2007). *Pedahohichni umovy sotsializatsii molodshykh shkolyariv u stosunkakh z odnolitskamy* [Pedagogical conditions of socialization of junior pupils in relations with peers: author’s abstract]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Lugansk, 22 p. [in Ukrainian].
7. Pastyr, Yu. I. (2010). *Pidhotovka maibutnoho vchytelia do sotsializatsii molodshykh shkolyariv* [Preparing a Future Teacher for the Socialization of Younger Schoolchildren]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Cherkasy, 23 p. [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Halus O. M. (2010). *Naukovi pidkhody shchodo profesiinoi pidhotovky maibutnykh pedahohiv u stupenevomu vyshchomu navchalnomu zakladi* [Scientific approaches to the training of future teachers at a graduate higher educational institution]. The collection of scientific works of the National Bohdan

Стаття надійшла до редакції 18.07.2017

23 серпня День Державного Прапора України

Державне свято України, присвячене одному з її державних символів – Прапору України. Вперше національне свято було проголошено у 2004 році. У 2009 році указом президента була введена офіційна церемонія підняття прапора у всіх містах країни.

Державний прапор – невід’ємний атрибут кожної країни, що уособлює самобутність та спадкоємність її державотворчих традицій. Його еволюція у своєрідний спосіб відображає багатовікові процеси розвитку, становлення та життєдіяльності державних утворень.

